

na de Nola, p. 136. — 16 Com que no coneixem la fonètica històrica del mossàrab, tant pot ser que un **orġata* originari es tornés *orġata* per la pronunciació apitxada del valencià central com que la sorda ja vingués del mossàrab; cf. HORDEOLUM > *urġol* (ruçal), MEDIANA > *Missena* (veg. MIG), FODIARE > cast. ant. *hoçar* (veg. DECH, s. v. HOZAR, n. 3); també en el mossarabisme ADMORDIUM hi ha variants (ribag., port. etc.) amb sorda (veg. ESMORZAR).

Ordidor, ordidura, V. ordir Ordier, ordiera, V. ordi Ordiga, ordigó, V. ortiga Ordilles, V. ús Ordim, ordiment, V. ordir Ordinacions, ordinal, ordinament, ordinar, ordinari, ordinàriament, ordinària, ordinatiu, òrdines, V. ordre Ordíós, V. ordi

ORDIR, del ll. ORDIRE id. □ 1.ª doc.: Jaume I, Crònica.

En un passatge d'aquest text hom ordeix una mena de portadores de cordes per a portar pedres: «e en fusts que havien *ordits* ab cordes aduyen-los les pedres dels trabuquets al col» (cap. 69, ed. Barc., II, 52). En la Cròn. de Muntañer *ordir* s'usa en el seu sentit figurat de 'maquinar (alguna cosa) contra algú': «E dix lo rei de França: —Cardenal, --- vós sots en partida ala d'aquest feit, e qui açò havets *ordit* e tractat ab nostre avoncle» (cap. 132, ed. Barc., IV, 44.23), «lo rei Carles pensà d'*ordir* e d'endreçar tot ço que poc contra el rei d'Aragó» (cap. 118, IV, 6.20). En el seu sentit normal de 'preparar la trama d'un teixit' apareix en doc. de 1383 (veg. infra *ordidor*), i en un altre de 1448, i en el *Spill*, 138, 672, 2840; OPou, *TbPu*. (1575) dóna: «*Ordir la tela*: Exordior» (p. 321), i figura també en MilàF, *Romlo.*, 1882, 558.6. Mot usual en tot el domini català.

DERIV.: *Ordidor*, -a, 'el que ordeix' [c. 1398, Aversó, 348, 42; 1448; *Spill*, 2993]; m. 'aparell o màquina per a ordir' [1383 «qui ordesca telas per si o per altre --- haie a tenir los *ordidores* de XII rams justs» (CoDoACA XL, 297); 1387 (ib. VIII, 260)]. *Ordidura* [1383, CoDoACA XL, 303; Lacav. 1696 «*Ordidura*, o *ordiment*, lo que està ordit» (p. 803a)]. *Ordim* 'conjunt de fils que es col·loca en el teler' [1383 «que negun texidor no gos metre en drap de lana, fil de li ne de cànem ne de cotó en l'*ordim* ne en lo texim» (CoDoACA XL, 263); 1387, ib. VIII, 263.5; en *Lo Passi en cobles* de B. Fenollar (fi S. xv) en sentit figurat de 'maquinació': «La vida d'aquest - veuràs molt tramada / Ab obres peruerses - en falsos *ordims*» (ed. Martí Grajales, València 1912, p. 31); 1507, Busa-Nebr.; un ex. modern de J. Moreira, *Del Folkl. Tort.* en *AlcM*]: evidentment continuació directa d'un derivat amb *-imen*, d'acord amb *-IRE*, amb evolució paralela amb *legūmen* > *llegum* (cf. cast. *urdimbre*, que també suposa la mateixa forma com a base, DCEC IV, 655a21). *Ordiment* [en text de 1455, *AlcM*; Lacav. 1696, veg. *ordidura*, supra]. *Ordissatge* [BDC IV, 127], pres del fr. *ourdissage* (ja en 1765). *Ordit* 'ordissatge' [DTO. 1647: «*Ordit, ordiment, o tela*: Stamen»; com a 'esquena, pla (d'una composició)' fou usat per

Coromines: «--- en la confusa ideació entreviada de fibladores quimeres que són com la trama sense l'*ordit* dels somnis, el nostre Bajalta s'hi adormí com un soc» (*Silèn.*, cap. 16, p. 205); es troba «--- *ordit* del drama ---» en Noller (*AlcM*). *Desordir* [Lab. 1839].

CULTISMES: *Exordi* 'principi, introducció' [c. 1460, diu el suposat narrador del *Spill* en el Prefaci: «vull fer conèixer, / ben avisar / e diuisar, / *exordi* fent / succintament, / la llur costuma / narrant en suma» (v. 401); i en un doc. de 1454 es llegeix: «Seria bo --- vosaltres pendre *exordi* de ço e veure si podieu a S. M. persuadir vos trametés desempatxats» (Quadrado, *Forenses* II, 390)], del ll. *exordium* id., derivat d'*exordiri* 'començar a ordir una tela'.

CPT.: *Primordial* [1413, StVicentF, *Quar.*, 253.65; Llull usa *ordial* algun cop en aquest sentit], de *primordialis* id., derivat de *primordium* 'el començ de les coses', compost amb *primus*; *primordialitat, primordialment*.

ORDRE, variant moderna d'ORDE, que prové del llatí *ōrdo*, -īnis id. □ 1.ª doc.: *orde*, S. XIII.

Mot representat en totes les llengües romàniques en forma més o menys popular, excepte en cast. (*orden*), que presenta un desenvolupament mig-savi (*DECH* IV, 291b1). L'evolució d'ORDINE > *orde* és normal en català (amb la posttònica *e* < *i* conservada davant N, com en *home* < *HÖMINE*, *ase* < *ASINU*), i aquesta forma és la que es troba regularment en els textos antics. Els primers exemples de la variant amb *r*, *ordre*, són de la segona meitat del S. XVI,¹ però devia existir ja en el S. xv i fins i tot abans: un exemple de *desordre* apareix en un doc. de 1481 (infra), i *AlcM* duu un exemple d'*ordre* de Genedreda, *Libre de consol.* (text de la 2.ª meitat del S. XIV)² Els primers diccionaris catalans duen només *orde*: així DTo. 1647, Lacav. 1696, Belv. 1805; el Lab. 1839 ja inclou *ordre*, però remet a *orde* com a mot normal. En els autors de la Renaixença, emperò, *ordre* sovintaja: «començaren a passejar-se amunt y avall per davant de la entrada de la sala, prenent sols certa circumspècció y repartint-se ab més *ordre*» (A. Bofarull, *Orfaneta*, a. 1862, *DAG.*); altres exemples de Pons i Massaveu i E. Vilanova en *AlcM*. La *r* d'*ordre* no es deu a una influència del francès *ordre* com sembla sospitar-ho el *DAG.*, sinó a la repercussió de la vibrant de la primera síl·laba: fenomen força freqüent en català quan la *r* va seguida d'una dental (comp. *tartrana, cartró*, variants populars de *tartana, cartó*). Avui *ordre* és propi del dialecte central i del pir.-or., mentre *orde* continua en el País Val. i a les Balears, i predomina en el dialecte occidental;³ endemés, s'ha especialitzat en la llengua literària i comuna per a l'acc. de 'ordre religiós o militar'. *Dfa.* fa dos articles, *ordre* (mot normal) i *orde*, amb una nota que aquest s'usa especialment en l'acc. segona d'*ordre* (= 'orde religiós etc.'). En el llenguatge antic, el gènere apareix en masculí en gran part, però hi ha vacil·lació entre el masculí i el femení, sobretot en algunes accepcions. Avui la llengua literària accepta normalment el sentit de 'manament' en f. (*Dfa.*). Fabra en